

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI MOZGALMAK A HAZÁBAN.

30. A *Magy. Tud. Akadémia természettudományi osztályának* november 16-ikán tartott ülésén

Dr. Schmidtsándor levelező tag »Adatok a Pyroxen-csoport egyes ásványainak pontosabb ismeretéhez« című székfoglaló értekezésében röviden utalt a Pyroxen-csoport ásványainak kiváló fontosságára, valamint arra is, hogy mennyire kívánatos általában véve az ásványok geometriai és optikai elemeinek revideálása, illetőleg ez elemeknek ellenőrző pontosabb meghatározása. E szempontoktól vezéreltetve az egyszimmetriás pyroxenek közül a Diopsid-okat tanulmányozta és a következőket vonta be vizsgálatainak körébe, úgymint diopsidot az Ala völgyből, fehér és zöld diopsidot Ahmatovszkról, hasonlókat a Zillertalból, valamint fekete diopsidot Nordmarkenből. Mindezeknek, valamint még az Aranyi-hegyn (Hunyad megyében) termelt, fekete- valamint sárgaszínű augitkristályoknak is a geometriai és optikai elemeit pontosabban megállapította. A menyíben pedig a megvizsgált diopsidok vasoxid-tartalmuk tekintetéből egy sorozatot tesznek, egyúttal saját adataival konstatálta azt is, hogy a diopsidok vasoxid-tartalmának változása az ő geometriai elemeikre csak igen csekély mértékben van befolyással, ellenben az optikai elemek, jelesen a megsötétedés mértéke a szimmetria síkon, az optikai tengelyek nyílása, valamint a közép-törési mutató is, sárga fényben, a vasoxid-tartalommal egyező értelemben tetemesen változnak.

Heller Ágoston bemutatta Fényi Gyula értekezését a kalocsai Haynald-obszervatóriumban 1887-ben tett *protuberancia-észleletek* általános eredményéről.

Szily Kálmán Fuchs Károly pancsovai tanárnak hozzá intézett levélbeli közleménye alapján arról értesíti az Akadémiát, hogy Fuchs K. ugyanolyan szerkesztő mikroszkópot, a milyent Lendl Adolf az októberi ülésen ismertetett az Akadémiával, már a múlt évben tervezett, sőt tervének valóításával múlt évi december 5-ikén meg is bírta Ernecké berlini

optikust; ennek alapján Fuchs a kettős-mikroszkóp eszméjének prioritását Lendl-lel szemben a magáénak tartja.

31. Az Erdélyi Múzeumegylet orvos-természettudományi szakosztályának f. évi november 6-ikán tartott természettudományi szakülésén,

1. Dr. Koch Antal: »Jelentés a múlt nyáron Erdélyben végzett földtani kutatásokról« czímen előadja ama megfigyeléseit, a melyeket az erdélyi harmadkori üledékekre vonatkozólag tett. Részletesebben ismertette a Bethlen és Czibles közti vidék üledékeinek stratigrafiai és Bethlen vidékének tektonikai viszonyait. Kutatásai alapján meggyőződött, hogy azok a rétegek, a melyeket a bécsi geológusok eocénkori üledékeknek tartottak és a kárpáti-homokkövek felső csoportjába soroztak, voltaképen nem egyebek, mint mezőségi rétegek, a melyek a felső mediterránhoz tartoznak. A Bethlen környékén észlelhető anticlinalis völgyalakulatok keletkezését a sőtömzs jelenlétével hozván kapcsolatba, kimutatja, hogy a sőtömzs erőszakos feldudorodása volt oka a felette levő rétegek gyűrődésének. Az anticlinalis völgy a sőtömzstől fölemelt és megpredezett rétegekben keletkezett. A Bethlennel szemben lévő Nagyhegy (Vurvu-mare), épen megfordítva synclinalis szerkezetet tüntet fel és meredek partfala igen tanulságos példa a légbeliek kimállasztó hatására. Fölemlíti a hollómezői hegy alsó mediterrán emeletű rétegeiben észlelhető azon sajátosságos jelenséget, hogy ott bizonyos rétegekben a homokkő közt nagy közettömbök láthatók betelepülve. E tömbök jelenléte a homok közt azt a meggyőződést érleli meg a szemlélőben, hogy azok csak a jég táján kerülhettek azon vizekbe, a melyekben a homokkő rakódott le. Végül bemutatta azokat a kőületeket, a melyeket Orosz Endre tanítójelölt Kolozsvár környékén és a tordai hasadék mészkövében gyűjtött.

2. Dr. Páthy István »Az izomrostok összehúzódó és az idegrostok vezető elemeiről« című vizsgálatairól szóló jelen-

tését, készítmények bemutatásával ismertette. Előadónak sikerült új szövettani módszerek segítségével oly mikroszkópi készítményeket állítani elő, a melyek úgyszólván kézzelfoghatólag bizonyítják, hogy sem a síma izomrostokban, sem az idegrostokban, nem azok az anatómiai alkatrészek az összehúzódó, illetőleg vezető végrostok (primitív fibrillumok), a miket eddig azoknak tartottak; a voltaképi végrostok kikerültek a bűvárok figyelmét és ők a végrostok helyett — a végrostközi (interfibrillaris) állomány nyújtotta optikai benyomást félremagyarázván — a közöttök levő hosszanti részeket tekintették a praeformált speczifikusan működő alkatrészeknek. Előadó fejtegeti azután a tévedés okait és mentéseit; végül pedig leírja az eljárásokat, a melyek szerint a síma izomrostoknak és idegrostoknak valódi szerkezetét feltüntető készítmények készíthetők.

3. Dr. Farkas Gyula bemutatja Dr. Szokol Pál-nak egy mennyiségnyi dolgozatát. Azután ismerteti »*Irányzatlan többszörös elektromosságrol*« szülő dolgozatát. A kolozsvári kémiai és fizikai intézetben tett kísérletekből úgy látszik, hogy a Ruhmkorff-féle induktortól származó szabad elektromosság influáló hatása az elektromosság természetéhez képest való nagy távolságokban a távolság harmadik hatványának fordítottjával arányos és a távolsági vektor irányától független. Értekező vizsgálja, hogy mily elektromos állapot potenciálisa felel meg ennek a hatásnak. A megfelelő legáltalánosabb állapot jellemzése után az ily legegyszerűbb állapotot határozza meg. Ezt hét elektromos pont szolgáltatja, a melyek közül hat a szabályos oktaéder hat csúcspontjában és egy a centrumában van; a csúcspontok elektromos mennyiségei egyenlők egymással, a centrumé pedig ellentétesen egyenlő a csúcspontok elektromosságának összegével. Végtelen kis tengelyű oktaéder három négyszeresen elektromos pontból, azaz három kétszeres momentumból összetett elektromos elemet képez. Egy másik igen egyszerű megfelelő elektromos elemet öt elektromos pont tesz össze, a melyek közül négy a szabályos tetraéder négy csúcspontjában van egyenlő elektromos mennyiséggel az ötödik pedig a tetraéder centrumában ellentétesen annyi elektromos mennyiséggel, mint összesen a többi négyé.

32. *A Magyarhoni Földtani Társulat* f. év november 4-ikén tartott szakülésén

1. Dr. Muraközy Károly értekezett a »*nagymihályi (Zempléni.) rhyolith-trachytok elmállásáról*«. A Vihorlát-Gutin hegység Nagy-Mihály alá nyúló ágának négy különböző pontjáról elemezte a kőzetet, továbbá a hradeki kőfejtőből a mállás következtében képződött opált és végre a porcellánföldbánya levegőjét, a melyet egy maga szerkesztette gázfelfogó készülékben gyűjtött össze; elemzéseiből arra következtet, hogy a már régen mállásban levő hegység még most is folytonosan mállik és hogy a kilúgozott víztartalmú kovasav vagy hyalittá, vagy opállá válik, a porcellánföld pedig a mállás és kilúgozás végső terméke, a melyben földpáton és kvarczon kívül túlnyomólag kaolin van, víztartalmú kovasav pedig legfeljebb csak nyomokban.

Dr. Szabó József elnök megjegyzi erre, hogy a kőzetek a rhyolith-vidékeken a solfatarai hatásoknak köszönnek fehér színeket. E hatások a földpátot alunittá változtatják, sőt barytot is alkotnak az ilyen vidéken, tehát a kénsav meghatározása nagyon fontos. Így Dr. Schenek a tokaj hegyaljai kőzetekben 2—4% szabad kén-savat talált.

Dr. Muraközy azt hiszi, hogy az esetleg jelenlevő kevés kén-sav a ferriszulfátban van kifejezve; Petrik Lajos pedig nagyon valószínűnek tartja, hogy a sovány rhyolith-kaolinok épen azért olyan soványok (alig van bennök 10—11% Al_2O_3), mert a kén-sav kilúgozta őket. A kén-savas vas a rhyolith-kaolinok felületén sokszor sárgás kéreg alakjában látható.

2. Dr. Staub Mórícz bemutatja ama két növényt, a melyeket Dr. Koch Antal a Kolozsvár melletti Felek mészmárgapalájában gyűjtött. Az egyik egy fenyőágtörödé, a melyet Staub a Hímaláján élő *Pinus longifolia Roxb.* nevű fenyő ágával hasonlít össze és *Pinus Felekiensis n. sp.* néven ír le; a másik pedig egy a *Myosine*-fajok leveleivel összehasonlítható levél, *Myosinophyllum Felekiense n. sp.* Ez a két növény a már 1883-ban ugyanazon lelethelyről leírt növényvel együtt nem mond ellent Dr. Koch Antal ama, puhatestű állatok maradványai alapján kimondott állításának, a mely szerint ezek a mészmárgák a szármata emeletbe valók.